

WYMAGANIA EDUKACYJNE Z PRZYRODY

WĄTEK Z GEOGRAFII

	Lp.	Sugerowany temat lekcji	Poziom wymagań (pismem półgrubym zaznaczone zostały wymagania z podstawy programowej)				
			konieczny (K)	podstawowy (P)	rozszerzający (R)	dopełniający (D)	wykraczający (W)
Metoda naukowa i wyjaśnianie świata	1.	Teoria powstania i ewolucji wszechświata	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia różne teorie dotyczące rozwoju wszechświata, korzystając z różnych źródeł informacji – wyjaśnia budowę wszechświata, korzystając z modelu lub mapy nieba – rozróżnia ciała niebieskie – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje teorię geocentryczną Ptolemeusza – opisuje teorię heliocentryczną Kopernika – przedstawia teorię Wielkiego Wybuchu – przedstawia hipotezę Inflacji Kosmologicznej – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>wszechświat, system geocentryczny, system heliocentryczny</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – porównuje teorię geocentryczną Ptolemeusza z teorią heliocentryczną Kopernika – wymienia typy galaktyk – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>Wielki Wybuch, Inflacja Kosmologiczna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia wybrane teorie powstania i ewolucji wszechświata – wyjaśnia teorię Wielkiego Wybuchu i Inflacji Kosmologicznej – opisuje typy galaktyk 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje podobieństwa i różnice między wybranymi teoriami dotyczącymi rozwoju wszechświata
	2.	Układ Słoneczny. Co czeka go w przyszłości?	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje budowę Układu Słonecznego – wymienia nazwy ciał niebieskich Układu Słonecznego – wymienia astronomiczne miary odległości 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje różnice między planetami a gwiazdami – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>planeta, gwiazda, planetoida, ciało niebieskie, Układ Słoneczny</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia kosmiczne zagrożenia dla ludzkości – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>jednostka astronomiczna AU, parsek, rok świetlny</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – porównuje cechy ciał niebieskich Układu Słonecznego – przedstawia cechy gwiazd na przykładzie Słońca 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje hipotezy dotyczące przyszłości wszechświata i weryfikuje je z teoriami naukowymi
Wynalazki, które zmieniły świat	3.	Wynalazki, które zmieniły świat	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia przykłady siatek kartograficznych – wymienia nazwy przyrządów stosowanych w nawigacji i astronomii w dawnych czasach – opisuje zastosowanie dawnych przyrządów nawigacyjnych – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>kompas, siatka</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – wyszukuje informacje na temat najważniejszych odkryć i wynalazków – wybiera najważniejsze odkrycia i wynalazki i uzasadnia swój wybór – przedstawia historię wybranych odkryć i wynalazków – opisuje siatkę kartograficzną i siatkę 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje znaczenie naukowe, społeczne i gospodarcze najważniejszych odkryć i wynalazków – określa współrzędne geograficzne punktów na mapie świata – lokalizuje na mapie świata obiekty geograficzne za pomocą współrzędnych 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje proces dokonywania wybranego odkrycia lub stworzenia wynalazku – wyjaśnia różnice między siatką kartograficzną a siatką geograficzną – omawia zastosowanie siatki kartograficznej 	<ul style="list-style-type: none"> – ocenia znaczenie poszczególnych odkryć i wynalazków

			<p><i>geograficzna, siatka kartograficzna, współrzędne geograficzne</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<p>geograficzną</p> <ul style="list-style-type: none"> – opisuje cechy południków i równoleżników – wskazuje południki i równoleżniki na globusie i mapie świata 	<p>geograficznych</p>		
	4.	GPS – rewolucja w nawigacji	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia zastosowanie GPS – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia genezę systemu GPS – wykorzystuje GoogleMaps do lokalizacji wybranych obiektów 	<ul style="list-style-type: none"> – wykorzystuje GPS w praktyce – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>nawigacja satelitarna, GPS, geotagowanie (Geotagging)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje działanie systemu GPS 	<ul style="list-style-type: none"> – ocenia znaczenie systemu GPS
Energia – od Słońca do żarówki	5.	Odnawialne i nieodnawialne źródła energii	<ul style="list-style-type: none"> – rozróżnia odnawialne i nieodnawialne źródła energii – wymienia nazwy powszechnie stosowanych surowców energetycznych – wymienia uwarunkowania wykorzystania energii słonecznej – wymienia nazwy obszarów mocno nasłonecznionych oraz wskazuje te obszary na mapie świata 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia bilans energetyczny świata na podstawie wykresów i danych statystycznych – omawia strukturę produkcji energii elektrycznej na świecie na podstawie wykresów i danych statystycznych – przedstawia czynniki wpływające na strukturę produkcji energii w poszczególnych krajach – omawia wady i zalety wybranych typów elektrowni 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia udział głównych źródeł energii elektrycznej w bilansie energetycznym świata 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje wnioski na podstawie danych statystycznych dotyczących produkcji energii elektrycznej oraz struktury jej produkcji na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje problemy związane z produkcją energii elektrycznej
	6.	Czy energia słoneczna stanie się rozwiązaniem problemów energetycznych na Ziemi?	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia informacje na temat produkcji energii elektrycznej i energii cieplnej z wykorzystaniem energii słonecznej – wymienia przykłady wykorzystania energii słonecznej w przemyśle i gospodarstwie domowym 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia wady i zalety wykorzystania energii słonecznej 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia metody produkcji energii elektrycznej i cieplnej z wykorzystaniem energii słonecznej – omawia współczesne wykorzystanie energetyki słonecznej dla potrzeb gospodarki oraz perspektywy rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje uwarunkowania wpływające na wykorzystanie energii słonecznej 	<ul style="list-style-type: none"> – prognozuje przyszłość energii słonecznej

			<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia znaczenie terminów: <i>ogniwa fotowoltaiczne, kolektor słoneczny</i> - korzysta z różnorodnych źródeł informacji 		energetyki słonecznej na podstawie informacji z różnych źródeł		
Technologie współczesne i przyszłości	7.	Przemysł zaawansowanej technologii (high-tech)	<ul style="list-style-type: none"> - wyróżnia działy przemysłu zaawansowanej technologii - wymienia czynniki lokalizacji przemysłu zaawansowanej technologii - wymienia nazwy państw, w których rozwija się przemysł high-tech - opisuje formy organizacji przemysłu high-tech - wymienia nazwy wybranych ośrodków high-tech i opisuje położenie tych ośrodków na podstawie mapy - charakteryzuje Dolinę Krzemową - ocenia zastosowanie produktów high-tech obecnie i w przyszłości - wymienia przykłady produktów high-tech - wyjaśnia znaczenie terminów: <i>kraje high-tech, park naukowy, park technologiczny, technopolia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyszukuje i analizuje informacje dotyczące osiągnięć technicznych wspomagających rozwój gospodarczy w świecie - analizuje diagram przedstawiający nakłady na działalność badawczą i rozwojową w wybranych państwach - omawia dane przedstawione na wykresie dotyczącym wynalazków zgłoszonych w Europejskim Urzędzie Patentowym wg wybranych krajów 	<ul style="list-style-type: none"> - określa czynniki lokalizacji przemysłu zaawansowanej technologii w wybranych krajach - charakteryzuje główne czynniki lokalizacji ośrodków high-tech - formułuje wnioski na podstawie diagramu przedstawiającego liczbę zatrudnionych w działalności badawczej i rozwojowej w wybranych państwach - uzasadnia lokalizację wybranych ośrodków high-tech - wyjaśnia zależności między lokalizacją ośrodków badawczych a masową produkcją - wskazuje na mapie świata technopolie i opisuje ich cechy 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje treść mapy dotyczącej przemysłu zaawansowanej technologii na świecie i formułuje wnioski - analizuje wpływ rozwoju przemysłu zaawansowanej technologii na proces globalizacji - analizuje przyczyny i skutki zróżnicowania nakładów na działalność badawczą i rozwojową w wybranych państwach 	<ul style="list-style-type: none"> - prognozuje przyszłość high-tech w Polsce

Cykle, rytmy i czas	8.	Pory roku a krajobrazy	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia konsekwencje ruchów Ziemi – rozróżnia pory roku – kalendarzowe, astronomiczne i klimatyczne – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje pory roku w poszczególnych strefach klimatycznych – przedstawia cykliczność pór roku w regionach Ziemi o odmiennych warunkach klimatycznych 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia zależność między porami roku a zmianami w przyrodzie w ciągu roku – wyjaśnia różnice i podobieństwa między porami roku – kalendarzowymi, astronomicznymi i klimatycznymi 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, że występowanie pór roku i ich cykliczność to konsekwencje ruchu obiegowego Ziemi 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje zależności między ruchami Ziemi a zmianą czasu i porami roku na Ziemi
	9.	Cykle przyrodnicze i geologiczne	<ul style="list-style-type: none"> – rozróżnia główne rodzaje skał – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>cykl klimatyczny, cykl hydrologiczny, cykl geologiczny</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia cykl hydrologiczny na podstawie schematu – opisuje cykl geologiczny na podstawie prostego schematu 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje uwarunkowania małego i dużego obiegu wody w przyrodzie na podstawie schematu 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje cykl geologiczny jako następstwo procesów geologicznych kształtujących powierzchnię Ziemi 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje na przykładach, że skały powstają w następstwie cyklu geologicznego
Zdrowie	10.	Zagrożenia cywilizacyjne	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie terminu <i>zagrożenia cywilizacyjne</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wyszukuje informacje o zagrożeniach wynikających z pobytu w odmiennych warunkach środowiskowych i kulturowych 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje czynniki stanowiące naturalne zagrożenia życia i zdrowia w trakcie wyjazdów turystycznych – wskazuje sposoby zabezpieczenia się przed zagrożeniami naturalnymi i cywilizacyjnymi 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje wnioski na podstawie map tematycznych (konflikty zbrojne, kręgi kulturowe) 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje przyczyny i skutki zagrożeń cywilizacyjnych, z którymi może spotkać się turysta
	11.	Co każdy turysta wiedzieć powinien, wyjeżdżając do odległych państw	<ul style="list-style-type: none"> – wydziela rodzaje turystyki – wymienia czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną poszczególnych regionów – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>turystyka, walory turystyczne</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wyróżnia czynniki sprzyjające turystyce w kontekście walorów zdrowotnych i poznawczych – wskazuje na mapie świata regiony najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym i uzasadnia swój wybór – opisuje warunki 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje atrakcyjność turystyczną wybranych regionów świata na podstawie dostępnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną poszczególnych regionów Ziemi 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje przyczyny i skutki zagrożeń cywilizacyjnych, z którymi może spotkać się turysta

				<p>klimatyczne w wybranych regionach turystycznych na podstawie map tematycznych</p> <ul style="list-style-type: none"> – analizuje wykresy i dane statystyczne dotyczące m.in. ruchu turystycznego 			
Woda – cud natury	12.	<p>Zasoby wody na Ziemi a potrzeby człowieka. Racionalne gospodarowanie wodą wyzwaniem dla każdego</p>	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia zasoby wodne Ziemi – wymienia nazwy największych zbiorników wody słodkiej na Ziemi i wskazuje wymienione zbiorniki na mapie świata – przedstawia przykłady wykorzystania wody w przemyśle, rolnictwie oraz gospodarstwach domowych – wymienia źródła zanieczyszczenia wód powierzchniowych – przedstawia formy ochrony wody – wyjaśnia znaczenie terminu <i>lej depresyjny</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje zasoby wodne Ziemi na podstawie schematu i diagramu – przedstawia obieg wody w przyrodzie – analizuje strukturę użytkowania wody na świecie na podstawie diagramu – wykazuje skutki nieracjonalnego gospodarowania wodą – przedstawia przykłady racjonalnego gospodarowania wodą w przemyśle, rolnictwie oraz gospodarstwach domowych 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia problem nierównomiernego dostępu do wody pitnej – wykazuje konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi wody – przedstawia własne działania, jakie może podjąć w celu racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi wody 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje wnioski na podstawie mapy rozmieszczenia zasobów wody na świecie – wyjaśnia przyczyny i skutki braku dostępu do wody pitnej na przykładzie wybranego regionu świata – analizuje wykorzystanie wody w gospodarce oraz życiu codziennym – opisuje mechanizm powstawania lejów depresyjnych – wyjaśnia zjawisko pustynnienia na wybranym przykładzie – analizuje przyczyny i skutki zanikania Jeziora Aralskiego 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje problem dostępu ludzi do wody pitnej i proponuje sposoby rozwiązania tego problemu
	13.	Podsumowanie wiadomości					
	14.	Sprawdzenie wiadomości z tematów 1–12					
Wielcy rewolucjoniści nauki	15.	<p>Odkrywanie i poznawanie kuli ziemskiej</p>	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia najważniejsze wyprawy geograficzne w starożytności i średniowieczu – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>jedwabny szlak, konkwistador</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia uwarunkowania wypraw geograficznych – wymienia kluczowe wydarzenia związane z eksploracją regionów świata 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje szlaki najważniejszych odkryć geograficznych starożytności i średniowiecza na podstawie mapy tematycznej 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje przyczyny i skutki wypraw geograficznych w starożytności i średniowieczu – opisuje korzyści wynikające z podróży 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje uwarunkowania wielkich odkryć geograficznych

			<ul style="list-style-type: none"> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje najważniejsze wyprawy geograficzne w starożytności i średniowieczu na podstawie mapy oraz dostępnych źródeł informacji – wymienia przyczyny i skutki wypraw geograficznych w starożytności i średniowieczu 		Marco Polo	
	16.	Świat – przed Kolumbem i po Kolumbie	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia przyczyny i skutki wielkich odkryć geograficznych – wymienia nazwiska Polaków, którzy odegrali znaczącą rolę w historii odkryć geograficznych i badań naukowych – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje wyprawy wielkich odkrywców i badaczy od XV wieku po czasy współczesne – omawia historię odkrywania i badania obszarów okołobiegunowych – przedstawia historię zdobycia Mount Everestu i zejścia na dno Rowu Mariańskiego 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny późnych odkryć i badań obszarów okołobiegunowych – wskazuje zmiany społeczne i gospodarcze, jakie zaszły po kolejnych odkryciach geograficznych – charakteryzuje uwarunkowania zdobycia Mont Everestu i zejścia na dno Rowu Mariańskiego 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny i skutki odkryć geograficznych w okresie wielkich odkryć geograficznych 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje wnioski dotyczące zmian na świecie przed Kolumbem i po Kolumbie
Dylematy moralne w nauce	17.	Zasoby naturalne Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia nazwy zasobów naturalnych – wymienia przyczyny integracji człowieka w środowisko przyrodnicze – wskazuje przykłady niszczącej działalności człowieka – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia rozmieszczenie obszarów leśnych na Ziemi przed 10 000 lat i obecnie na podstawie wybranych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – porównuje warunki przyrodnicze na Ziemi przed wiekami i współcześnie na podstawie dostępnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje przyczyny i skutki ingerencji człowieka w środowisko przyrodnicze 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia problemy związane z eksploatacją zasobów naturalnych

	18.	Czy rosnące potrzeby człowieka uzasadniają każdą ingerencję człowieka w środowisku przyrodniczym?	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przyczyny i skutki zanieczyszczenia sfery Ziemi – omawia przykłady katastrof ekologicznych – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>efekt cieplarniany, katastrofa ekologiczna, dziura ozonowa, eutrofizacja wód</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje wpływ działalności człowieka na sfery Ziemi – opisuje zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego na podstawie map tematycznych (zanieczyszczenia wód, erozja i degradacja gleb) 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przyczyny i skutki integracji człowieka w środowisko przyrodnicze – ocenia wpływ działalności człowieka na stan środowiska na podstawie dostępnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje przyczyny i skutki ingerencji człowieka w środowisko przyrodnicze – wyjaśnia przyczyny i skutki powstania dziury ozonowej – omawia przyczyny skutki eutrofizacji wód 	<ul style="list-style-type: none"> – prognozuje przyszłość Ziemi przy dalszym postępie antropopresji
Nauka w mediach	19.	Kontrowersyjne problemy w mediach: wyczerpywanie się źródeł energii, niebezpieczeństwa energetyki jądrowej, wpływ działalności ludzkiej na klimat	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przykłady globalnych problemów – wymienia wady i zalety energetyki jądrowej – wyjaśnia znaczenie terminu <i>globalne problemy</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – rozróżnia globalne problemy na środowiskowe, gospodarcze i społeczne – analizuje materiały prasowe oraz pochodzące z innych środków przekazu, wskazując różne aspekty wybranych problemów globalnych (energetyka, ocieplanie się klimatu itp.) – omawia wielkość emisji gazów cieplarnianych w wybranych krajach na podstawie diagramu 	<ul style="list-style-type: none"> – wyróżnia kryteria podziału globalnych problemów – omawia przyczyny i skutki globalnego ocieplenia klimatu – przedstawia argumenty i kontrargumenty na temat globalnego ocieplenia 	<ul style="list-style-type: none"> – ocenia poglądy na temat globalnego ocieplenia – analizuje kontrowersje wokół energetyki jądrowej – wyjaśnia cel i znaczenie testów nuklearnych 	<ul style="list-style-type: none"> – ocenia problemy związane z wyczerpywaniem się złóż bogactw naturalnych
	20.	Kontrowersyjne problemy w mediach: kraje biedne i bogate, nierównomierny dostęp do wody i żywności ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> – porównuje poziom ubóstwa w wybranych krajach Ameryki i Afryki – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>głód, niedożywienie</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje strukturę przestrzenną głodu na świecie na podstawie mapy tematycznej 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia kryteria podziału na kraje biedne i bogate 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje wnioski na podstawie analizy PKB na świecie – analizuje przyczyny i skutki nierównomiernego dostępu do żywności ludności na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> – formułuje problem dotyczący eksplozji demograficznej

Współczesna diagnostyka i medycyna	21.	Czy choroby cywilizacyjne mogą zagrozić światu? Jak się przed nimi ustrzec?	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia nazwy współczesnych chorób cywilizacyjnych - wymienia nazwy chorób cywilizacyjnych, które występowały dawniej, i określa przyczyny zmniejszenia groźby ich występowania - odczytuje informacje dotyczące otyłości, chorób nowotworowych oraz wskaźnika cholesterolu z wykresów, danych statystycznych i map tematycznych - wyjaśnia znaczenie terminu <i>choroby cywilizacyjne</i> - korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> - wyszukuje informacje oraz dane statystyczne dotyczące przyczyn i występowania chorób cywilizacyjnych w świecie - określa przyczyny występowania chorób cywilizacyjnych w krajach wysoko rozwiniętych i rozwijających się - określa przyczyny otyłości u dzieci i dorosłych na podstawie danych statystycznych - opisuje dostęp do usług medycznych na świecie na podstawie kartogramu 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje informacje oraz dane statystyczne dotyczące przyczyn i występowania chorób cywilizacyjnych w świecie - wyjaśnia przyczyny występowania chorób cywilizacyjnych i ich skutki społeczne oraz gospodarcze - proponuje sposoby unikania chorób cywilizacyjnych - wyjaśnia znaczenie terminu <i>wskaźnik BMI</i> - wyznacza wskaźnik BMI dla siebie 	<ul style="list-style-type: none"> - wykazuje skuteczność leków nowej generacji oraz szczepionek w zwalczaniu niektórych chorób cywilizacyjnych - analizuje ryzyko zachorowań na podstawie wskaźnika BMI - ocenia skuteczność profilaktyki zapobiegania chorobom cywilizacyjnym 	<ul style="list-style-type: none"> - formułuje wnioski na temat występowania i rozprzestrzeniania się chorób cywilizacyjnych w krajach wysoko rozwiniętych i rozwijających się - formułuje wnioski na temat rocznych wydatków na zdrowie i opiekę zdrowotną w wybranych krajach na podstawie wykresów i danych statystycznych
Ochrona przyrody i środowiska	22.	Zrównoważony rozwój jedyną alternatywą dla przyszłości świata	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, czym zajmują się ochrona przyrody i ochrona środowiska - wyjaśnia znaczenie terminów: <i>ekorozwój, recykling</i> - korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> - opisuje zmiany relacji człowiek - środowisko na przestrzeni dziejów - wyjaśnia, na czym polega zrównoważony rozwój - prezentuje podstawowe zasady koncepcji zrównoważonego rozwoju - proponuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju w skali globalnej, regionalnej i lokalnej - wyjaśnia, na czym polega recykling 	<ul style="list-style-type: none"> - określa, jaki jest wpływ ekorozwoju na gospodarkę słabo i wysoko rozwiniętych państw - określa cele zrównoważonego rozwoju i przedstawia zasady, którymi powinna kierować się gospodarka świata - omawia stopień degradacji środowiska na świecie i w Polsce na podstawie map tematycznych - wyjaśnia zasadę 3 x U 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia mechanizm efektu cieplarnianego i omawia kontrowersje dotyczące wpływu człowieka na zmiany klimatyczne 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia działalność człowieka w środowisku przyrodniczym na przestrzeni dziejów
	23.	Ochrona przyrody - zadanie na przyszłość	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, czym zajmują się ochrona przyrody i ochrona środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia przykłady działań na rzecz ochrony środowiska, które można 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia wielkość nakładów finansowych przeznaczanych na 	<ul style="list-style-type: none"> - formułuje wnioski na podstawie analizy map tematycznych świata 	<ul style="list-style-type: none"> - organizuje debatę pt. „Lokalne działania na rzecz ochrony środowiska

			<ul style="list-style-type: none"> - wymienia nazwy form ochrony przyrody - wymienia przykłady form ochrony przyrody występujących w Polsce - wyjaśnia znaczenie terminów: <i>ochrona przyrody, ochrona środowiska przyrodniczego</i> - korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<p>podejmować, gospodarując zasobami Ziemi</p> <ul style="list-style-type: none"> - przedstawia inicjatywy mające na celu łagodzenie skutków antropopresji 	ochronę środowiska przyrodniczego w Polsce na podstawie danych statystycznych i formułuje wnioski	dotyczących udziału obszarów chronionych w powierzchni państw	przyrodniczego”
Nauka i sztuka	24.	Kataklizmy w dziejach ludzkości przedstawiane w dziełach sztuki. Czy Atlantyda istniała naprawdę?	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia przykłady dokumentowania przez ludzi krajobrazów i obiektów geograficznych - wymienia skutki trzęsień ziemi i wybuchów wulkanów - przedstawia zmiany klimatyczne na wybranych przykładach - korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, czym jest Ognisty Pierścień Pacyfiku na podstawie mapy świata - wskazuje zmiany środowiska, np. krajobrazu, zachodzące pod wpływem działalności człowieka albo zmiany klimatyczne, jakie można zauważyć w dziełach sztuki np.: malarstwie niderlandzkim - wskazuje obiekty i zjawiska geograficzne, które pojawiają się w dziełach sztuki, np.: pory roku, obszary miejskie i wiejskie, góry, wulkany 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny i skutki trzęsień ziemi oraz wybuchów wulkanów - przedstawia hipotezy dotyczące istnienia Atlantydy - opisuje wpływ mitu o Atlantydzie na literaturę i kinematografię - porównuje krajobrazy przedstawione w dawnym malarstwie z ich stanem współczesnym 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny i skutki zmian w krajobrazie naturalnym - przedstawia teorię ruchu płyt litosfery 	<ul style="list-style-type: none"> - uzasadnia rozmieszczenie stref sejsmicznych i wulkanicznych na podstawie mapy świata
Barwy i zapachy świata	25.	Barwne i jednolite krajobrazy	<ul style="list-style-type: none"> - rozróżnia krajobraz naturalny i krajobraz kulturowy - wyjaśnia znaczenie terminów: <i>krajobraz naturalny, krajobraz kulturowy</i> - korzysta z różnorodnych 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia nazwy i wskazuje na mapie strefy krajobrazowe - opisuje główne krajobrazy na Ziemi i ich dominanty ze szczególnym uwzględnieniem klimatu 	- opisuje różnorodność krajobrazową regionów świata, analizując ich cechy charakterystyczne, w tym dominujące barwy	- przedstawia czynniki warunkujące cechy krajobrazów	- wyjaśnia przyczyny strefowości krajobrazowej na Ziemi

			źródeł informacji	– opisuje krajobraz górski			
	26.	Dni i noce w różnych częściach Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> – opisuje ruch obrotowy Ziemi na schemacie lub modelu – wymienia następstwa ruchu obrotowego Ziemi – rozróżnia czas słoneczny i czas strefowy – wymienia nazwy rejonów występowania nocy polarnej – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>czas słoneczny, czas strefowy</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia zmiany długości dnia i nocy w różnych porach roku – odczytuje różnice czasu strefowego na mapie stref czasowych – oblicza różnice czasu strefowego pomiędzy punktami na Ziemi na podstawie mapy stref czasowych 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia mechanizm ruchu obrotowego i jego następstwa ze szczególnym uwzględnieniem rytmu dobowego – wyznacza czas słoneczny i czas strefowy wybranych miejsc na Ziemi 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia zjawisko następowania dnia i nocy w różnych częściach świata 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, na czym polega zjawisko nocy polarnej
Największe i najmniejsze	27.	Rekordy Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przykłady zróżnicowania środowiska geograficznego – wymienia nazwy typów genetycznych jezior – porównuje linie brzegowe wybranych kontynentów na podstawie mapy świata – wyjaśnia znaczenie terminów: <i>kryptodepresja, dorzecze, przepływ, pływy</i> – korzysta z różnorodnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, czym są rekordy geograficzne – wyszukuje i przedstawia przykłady ekstremalnych cech środowiska, rekordowych wielkości, czyli ziemskie „naj...” w skali lokalnej, regionalnej i globalnej – lokalizuje na mapie świata przykłady rekordów geograficznych – wymienia nazwy wielkich form ukształtowania powierzchni Ziemi i wskazuje te formy na mapie – wymienia nazwy rekordów hydrologicznych i wskazuje rekordy na mapie świata – odczytuje rekordy klimatyczne na mapie klimatycznej świata 	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia przykłady zróżnicowania środowiska przyrodniczego Ziemi, wskazując je na mapie świata – wyjaśnia znaczenie terminu <i>Korona Ziemi</i> – rozpoznaje wybrane typy wybrzeży na podstawie ilustracji – omawia typy genetyczne jezior i wskazuje ich przykłady na mapie świata 	<ul style="list-style-type: none"> – charakteryzuje ukształtowanie pionowe i poziome powierzchni Ziemi – omawia genezę wybranych typów wybrzeży 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje przyczyny występowania rekordów klimatycznych na świecie

	28.	Rekordy europejskie i polskie	– wymienia nazwy rekordów Europy oraz Polski – korzysta z różnorodnych źródeł informacji	– wymienia przykłady rekordów Europy oraz Polski i wskazuje je na mapie Europy i Polski	– podaje przykłady ekstremalnych cech środowiska Polski	– omawia przykłady ekstremalnych cech środowiska, rekordowych wielkości geograficznych w Europie i Polsce	– wykazuje przyczyny występowania rekordów klimatycznych w Europie i w Polsce
	29.	Podsumowanie wiadomości					
	30.	Sprawdzenie wiadomości z tematów 15–28					

WĄTEK Z BIOLOGII

Wątek tematyczny	Lp.	Sugerowany temat lekcji	Poziom wymagań (pismem półgrubym zostały zaznaczone wymagania z podstawy programowej)				
			konieczny (K)	podstawowy (P)	rozszerzający (R)	dopełniający (D)	wykraczający (W)
Metoda naukowa i wyjaśnianie świata	1.	Metoda naukowa pozwala zrozumieć świat	– definiuje pojęcia: <i>metoda naukowa</i> , <i>problem badawczy</i> , <i>hipoteza</i> – przeprowadza prostą obserwację, np. wybarwionych ziaren skrobi w komórkach bulwy ziemniaka i owocu banana – opisuje warunki prawidłowego prowadzenia i dokumentowania obserwacji	– wymienia etapy procedury naukowej – opisuje warunki prawidłowego planowania i przeprowadzania eksperymentów (jeden badany parametr, powtórzenia, próby kontrolne, standaryzacja warunków eksperymentu) – podaje różnicę pomiędzy obserwacją a eksperymentem – formułuje wnioski na podstawie wyników obserwacji i doświadczenia	– przygotowuje preparat mikroskopowy – opisuje sposób dokumentowania wyników eksperymentów	– formułuje hipotezy – planuje sposób weryfikacji hipotezy – wyjaśnia różnicę między próbą badawczą a próbą kontrolną – wymienia przykłady danych jakościowych i danych ilościowych	– stosuje metodę naukową do rozwiązywania problemów badawczych
	2.	W stronę teorii naukowej	– omawia założenia teorii ewolucji	– wymienia podstawowe kryteria naukowości – wymienia przykłady	– wyjaśnia, dlaczego teoria ewolucji jest centralną teorią biologii	– planuje i przeprowadza wybrane obserwacje	– charakteryzuje bezpośrednio i pośrednio dowody

				bezpośrednich i pośrednich dowodów ewolucji		i eksperymenty , np. badanie aktywności enzymu w komórkach bulwy ziemniaka	ewolucji
Wynalazki, które zmieniły świat	3.	Pierwszy mikroskop i rozwój technik mikroskopowych, pierwsze szczepionki	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia wybrane wynalazki i odkrycia związane z rozwojem nauk o życiu - wymienia rodzaje mikroskopów - wyjaśnia, czym są i jak działają szczepienia ochronne - definiuje pojęcia: <i>antygen, przeciwciało</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na jakiej zasadzie działa mikroskop optyczny - przyporządkowuje obrazy do mikroskopów, przy pomocy których zostały one uzyskane - wyszukuje informacje na temat pierwszego mikroskopu i rozwoju technik mikroskopowych oraz pierwszych szczepionek - rozróżnia rodzaje odporności i podaje ich przykłady 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia rodzaje mikroskopów - omawia rodzaje odporności - podaje argumenty przemawiające za powszechnością szczepień 	<ul style="list-style-type: none"> - porównuje mikroskop optyczny z mikroskopem elektronowym - wyjaśnia, jaki wpływ na rozwój biologii i medycyny miało wynalezienie mikroskopu - analizuje naukowe i społeczne znaczenie rozwoju technik mikroskopowych i wynalezienia szczepionek 	<ul style="list-style-type: none"> - dowodzi związku pomiędzy wynalezieniem mikroskopu a podejściem ludzi do problemów higieny, chorób zakaźnych, leczenia - wyjaśnia, czym są szczepionki skojarzone
	4.	Od antybiotyków po łańcuchową reakcję polimerazy	<ul style="list-style-type: none"> - definiuje pojęcia: <i>antybiotyk, łańcuchowa reakcja polimerazy (PCR), biotechnologia</i> - wyszukuje informacje na temat pierwszych antybiotyków oraz analizuje naukowe i społeczne znaczenie ich odkrycia - określa znaczenie biotechnologii tradycyjnej i biotechnologii nowoczesnej 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia historię odkrycia penicyliny - wyszukuje informacje na temat odkrycia termostabilnej polimerazy DNA i rozwoju biotechnologii molekularnej - podaje przykłady zastosowania techniki PCR w życiu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na czym polegała jakościowa zmiana w medycynie po odkryciu i upowszechnieniu antybiotyków - omawia historię wybranych odkryć i wynalazków, analizując proces dokonywania odkrycia lub wynalazku i wskazując uwarunkowania tego procesu - wyjaśnia różnicę między działaniem związków chemicznych o charakterze bakteriobójczym a działaniem związków chemicznych 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny powstawania oporności bakterii na antybiotyki i wiąże ten proces z niewłaściwymi zachowaniami ludzi - uzasadnia, że mutacje mają znaczenie dla powstania oporności bakterii na antybiotyki - analizuje znaczenie naukowe i społeczne odkrycia termostabilnej polimerazy DNA i rozwoju biotechnologii molekularnej - analizuje kolejne etapy łańcuchowej reakcji polimerazy 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia znaczenie poszczególnych odkryć i wynalazków, wybiera najważniejsze odkrycia i wynalazki oraz uzasadnia swój wybór

					o charakterze cytotatycznym		
Energia – od Słońca do żarówki	5.	Fotosynteza i oddychanie	<ul style="list-style-type: none"> – omawia znaczenie fotosyntezy – wskazuje chloroplasty jako miejsce zachodzenia fotosyntezy – omawia znaczenie oddychania komórkowego – wskazuje mitochondria jako miejsce zachodzenia oddychania tlenowego 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, na czym polegają fotosynteza i oddychanie tlenowe – zapisuje reakcje fotosyntezy i oddychania tlenowego – określa funkcje ATP – wyjaśnia znaczenie wymiany gazowej – wymienia przykłady organizmów przeprowadzających: fotosyntezę, oddychanie tlenowe, oddychanie beztlenowe, fermentację 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia przebieg fotosyntezy – wyjaśnia związek pomiędzy budową ATP a jego funkcją jako przenośnika użytecznej biologicznie energii chemicznej – określa znaczenie oddychania beztlenowego i fermentacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, skąd pochodzi zielone zabarwienie roślin – porównuje fotosyntezę z oddychaniem 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje różnice między oddychaniem tlenowym a oddychaniem beztlenowym i fermentacją
	6.	Energia w ekosystemie	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia role producentów, konsumentów i destruentów w ekosystemie – definiuje pojęcie <i>łańcuch pokarmowy</i> – przedstawia schematycznie przepływ energii przez ekosystem 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia przepływ energii przez ekosystemy wodne i lądowe – rysuje piramidę energii – wyjaśnia, dlaczego energia przepływa przez ekosystem 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, na czym polega lokalne znaczenie chemosyntezy – wyjaśnia, dlaczego ekosystemy są uzależnione od dopływu energii z zewnątrz 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia funkcjonowanie oaz hydrotermalnych 	<ul style="list-style-type: none"> – przewiduje losy ekosystemu, który został odcięty od zewnętrznych dostaw energii – przewiduje kolejność obumierania poszczególnych poziomów troficznych
Technologie współczesne i przyszłości	7.	Technologie współczesne i przyszłości	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przykłady współczesnych technologii – omawia znaczenie współczesnych technologii w rozwiązywaniu aktualnych problemów biologicznych i środowiskowych 	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przykłady polimerów wykorzystywanych w życiu codziennym – wyjaśnia, dlaczego syntetyczne polimery biodegradowalne są przyjazne środowisku 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, co to są mikromacierze – omawia możliwości wykorzystania mikromacierzy w różnych dziedzinach nauki i przemysłu – omawia zasadę działania komputera biologicznego 	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia kilka przykładów najnowocześniejszych technologii, które wykorzystują osiągnięcia biologii 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia fotoogniwa wykorzystujące barwniki fotosyntetyczne jako przykłady wynalazku zainspirowanego przyrodą
Cykle, rytmy i czas	8.	Cykle, rytmy i czas	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia pojęcia: <i>rytm okołodobowy</i>, <i>rytm miesięczny</i>, <i>rytm roczny</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia przystosowawcze znaczenie rytmu 	<ul style="list-style-type: none"> – omawia przykłady zjawisk i procesów biologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje dobowy rytm wydzielania hormonów – opisuje niektóre 	<ul style="list-style-type: none"> – analizuje kolejne fazy cyklu miesięczkowego

			<ul style="list-style-type: none"> - wymienia przykłady zjawisk i procesów biologicznych odbywających się cyklicznie - wymienia przykłady procesów życiowych wykazujących rytmikę okołodobową 	<p>okołodobowego</p> <ul style="list-style-type: none"> - omawia okołodobowy rytm aktywności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem roli szyszynki - analizuje wpływ sytuacji zaburzających działanie zegara biologicznego na zdrowie człowieka 	<p>odbywających się cyklicznie</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na czym polega znaczenie biologiczne sezonowej aktywności zwierząt (np. hibernacja, estywacja, okres godów) - podaje przykłady migracji w świecie zwierząt 	<p>aspekty rytmiki dobowej u roślin</p> <ul style="list-style-type: none"> - omawia zjawisko fotoperiodyzmu roślin - ocenia znaczenie biologiczne sezonowej aktywności zwierząt 	
Zdrowie	9.	Stan zdrowia. Czynniki wpływające na zdrowie	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, czym jest zdrowie - wyjaśnia, czym jest homeostaza - wymienia przykłady parametrów ważnych dla utrzymania homeostazy - wymienia czynniki wpływające na zdrowie człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, w jaki sposób organizm zachowuje homeostazę - opisuje stan zdrowia w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym - klasyfikuje czynniki wpływające na zdrowie człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia mechanizm regulacji temperatury ciała człowieka - analizuje wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na zdrowie 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego - wyjaśnia znaczenie sprzężenia zwrotnego ujemnego w utrzymaniu homeostazy organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> - podaje przykłady parametrów fizjologicznych regulowanych na zasadzie sprzężeń zwrotnych
	10.	Choroba jako zakłócenie homeostazy	<ul style="list-style-type: none"> - definiuje chorobę jako zakłócenie dynamicznej równowagi wewnętrznej organizmu - charakteryzuje wpływ różnych czynników o charakterze cywilizacyjnym na zdrowie - definiuje pojęcie stresu - wymienia przykłady chorób cywilizacyjnych i społecznych - omawia znaczenie badań profilaktycznych 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia przykłady czynników fizycznych, chemicznych i biologicznych, które przyczyniają się do powstawania chorób - przewiduje wpływ stylu i trybu życia ludzi na ich zdrowie - omawia znacznie badań profilaktycznych - analizuje wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na zdrowie 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia wpływ wybranych czynników biologicznych na zdrowie - rozróżnia choroby cywilizacyjne i społeczne 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje choroby genetyczne, nowotworowe, zakaźne, cywilizacyjne i społeczne - analizuje wpływ czynników dziedzicznych na prawdopodobieństwo wystąpienia określonych chorób 	<ul style="list-style-type: none"> - klasyfikuje wybrane choroby ze względu na przyczyny ich powstawania - omawia znaczenie stresu dla funkcjonowania organizmu
Woda – cud natury	11.	Woda jako środowisko życia	<ul style="list-style-type: none"> - nazywa właściwości wody 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia właściwości wody istotne dla 	<ul style="list-style-type: none"> - porównuje warunki życia w środowisku 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje przystosowania 	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje czynniki decydujące

			<ul style="list-style-type: none"> - omawia warunki życia w wodzie (gęstość, przejrzystość, temperatura, zawartość gazów oddechowych, przepuszczalność dla światła) 	organizmów żywych <ul style="list-style-type: none"> - wymienia przystosowania organizmów do życia w wodzie 	wodnym z warunkami życia w środowisku lądowym	morfolologiczne, anatomiczne i fizjologiczne organizmów do życia w wodzie na przykładzie ryb <ul style="list-style-type: none"> - omawia grupy ekologiczne roślin (hydrofity, higrofity, mezofity, kserofity) 	o zawartości wody w organizmie
	12.	Woda w organizmie	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, czym jest bilans wodny organizmów 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, na czym polega osmoregulacja - wyjaśnia, na czym polega transpiracja 	<ul style="list-style-type: none"> - omawia mechanizmy osmoregulacji zwierząt żyjących w różnych środowiskach - określa, jakie znaczenie w bilansie wodnym roślin ma transpiracja - określa, jakie jest znaczenie aparatów szparkowych w transpiracji 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje i porównuje bilans wodny zwierząt żyjących w różnych środowiskach (środowisko lądowe, wody słodkie i słone) 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje pobieranie i transport wody w roślinie
Wielcy rewolucyjniści nauki	13.	Arystoteles i początki biologii. Linneusz i porządek przyrody	<ul style="list-style-type: none"> - definiuje pojęcia: <i>sztuczny system klasyfikacji, naturalny system klasyfikacji</i> organizmów, gatunek - wymienia kryteria klasyfikowania organizmów - wymienia główne rangi taksonów 	<ul style="list-style-type: none"> - określa zadania systematyki - uzasadnia potrzebę porządkowania wiedzy o organizmach żywych - wyjaśnia, na czym polega binominalny system nazewnictwa gatunków 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia zasady sztucznego i naturalnego systemu klasyfikacji organizmów - wykazuje przełomowe znaczenie dokonań Arystotelesa i Linneusza dla rozwoju biologii - wyjaśnia, na czym polega hierarchiczny układ rang jednostek taksonomicznych 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia dokonania Arystotelesa i Linneusza na tle okresu historycznego, w którym ci uczeni żyli i pracowali - ocenia, jakie jest znaczenie systematyki dla rozwoju biologii, a zwłaszcza dla rozwoju teorii ewolucji 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia zasady konstruowania kluczy do oznaczania gatunków - oznacza rośliny przy użyciu prostego klucza opartego na wybranych cechach morfologicznych
	14.	Darwin i wyjaśnianie różnorodności organizmów	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia podstawowe elementy teorii ewolucji drogą doboru naturalnego 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia znaczenie podróży Darwina na okręcie Beagle dla powstania teorii ewolucji na drodze doboru naturalnego 	<ul style="list-style-type: none"> - wykazuje przełomowe znaczenie pracy Darwina dla rozwoju biologii - wymienia podstawowe prawidłowości ewolucji 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia dokonania Karola Darwina na tle okresu historycznego, w którym on żył i pracował - wyjaśnia różnice między doborem 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia, w jaki sposób wybrani uczeni dokonali swoich najważniejszych odkryć

						naturalnym a dobrem sztucznym – wyjaśnia, dlaczego dzieło Darwina <i>O powstawaniu gatunków</i> jest zaliczane do książek, które wstrząsnęły światem	
Dylematy moralne w nauce	15.	Socjobiologia jako przykład koncepcji biologicznej o szerokim kontekście społecznym	– wyjaśnia, czym zajmuje się socjobiologia – przedstawia kontrowersje towarzyszące socjobiologii	– wymienia podstawowe założenia socjobiologii – omawia biologiczne i społeczne podłoże różnych form nietolerancji	– określa różnicę pomiędzy naukową zawartością teorii socjobiologicznych a ich interpretacją w odniesieniu do człowieka – przedstawia propozycje, jak przeciwdziałać różnym formom nietolerancji	– odróżnia fakty naukowe dotyczące socjobiologii od mitów towarzyszących postrzeganiu tej dyscypliny naukowej	– wymienia przykłady nadużywania pojęć i kategorii socjobiologicznych
	16.	Dylematy wokół współczesnych odkryć genetyki, biotechnologii i medycyny	– podaje przykłady badań prenatalnych i informacje, jakie można uzyskać dzięki tym badaniom – definiuje pojęcie <i>klonowanie</i> – podaje przykłady praktycznego zastosowania GMO	– określa cel i znaczenie badań prenatalnych – określa przedmiot zainteresowania biotechnologii – wyjaśnia, na czym polegają badania genomu człowieka – wyjaśnia, na czym polega klonowanie – wyjaśnia, na czym polega zapłodnienie <i>in vitro</i> – przedstawia swoje stanowisko wobec GMO, klonowania reprodukcyjnego, klonowania terapeutycznego, zapłodnienia <i>in vitro</i>, badań prenatalnych	– podaje przykłady dziedzin życia, w których można zastosować zdobycze biotechnologii – wyjaśnia, w jaki sposób biotechnologia może się przyczynić do postępu medycyny – charakteryzuje problemy etyczne, moralne i prawne, wynikające z rozwoju biotechnologii – wyjaśnia zależność między biotechnologią a inżynierią genetyczną	– ocenia przydatność informacji uzyskanych dzięki badaniom prenatalnym – przedstawia swoje stanowisko wobec badania genomu człowieka, dostępności informacji na temat indywidualnych cech genetycznych człowieka i innych problemów etycznych związanych z postępowaniem genetyki, biotechnologii i współczesnej medycyny	– przedstawia obawy, które towarzyszą badaniom w zakresie biotechnologii

Nauka w mediach	17.	Zdrowie w mediach	– wyjaśnia, jakie znaczenie mają media dla rozpowszechniania informacji istotnych dla rozwoju gatunku ludzkiego	– porównuje leki z suplementami diety	– analizuje wpływ na zdrowie reklamowanych produktów, w szczególności żywnościowych, farmaceutycznych, kosmetycznych (np. rzeczywista kaloryczność produktów typu <i>light</i>, zawartość witamin w produktach a dobowe zapotrzebowanie, niekontrolowane stosowanie leków dostępnych bez recepty)	– porównuje skład i kaloryczność produktów typu <i>light</i> ze składem i kalorycznością produktów nieoznaczonymi w ten sposób – porównuje dobowe zapotrzebowanie na witaminy z zawartością witamin w produktach	– ocenia, czy słuszne jest podawanie żywności typu <i>light</i> dzieciom
	18.	Spór o GMO i wytwarzane z nich produkty. Media a świadomość ekologiczna społeczeństwa	– porównuje przedmiot badań ekologii z informacjami na temat ekologiczności produktów przekazywanej przez media – wyjaśnia, czym jest żywność ekologiczna	– wskazuje błędy w informacjach medialnych oraz podaje prawidłową treść informacji – wyjaśnia na podstawie analizy komunikatów medialnych i materiałów merytorycznych dotyczących GMO, z czego wynikają kontrowersje dotyczące GMO i wytwarzanych z nich produktów	– ocenia krytycznie informacje medialne pod kątem ich zgodności z aktualnym stanem wiedzy naukowej	– analizuje informacje reklamowe pod kątem ich prawdziwości naukowej, wskazuje informacje niepełne, nierzetelne, nieprawdziwe	– omawia skutki kontrowersji związanych z GMO i produktami wytwarzanymi z GMO
Współczesna diagnostyka i medycyna	19.	Współczesny obraz klasycznych metod diagnostycznych	– wymienia przykłady klasycznych metod diagnostycznych w medycynie	– wymienia przykłady chorób możliwych do zdiagnozowania za pomocą klasycznych metod diagnostycznych	– omawia ograniczenia i wady klasycznych metod diagnostycznych w medycynie	– wyjaśnia znaczenie posiewów w dobieraniu skutecznych leków antybakteryjnych	– ocenia skuteczność, dostępność i wartość klasycznych metod diagnostycznych w medycynie
	20.	Diagnostyka immunologiczna i molekularna	– definiuje pojęcie <i>medycyna molekularna</i> i wymienia przykłady jej zastosowania – wymienia choroby,	– omawia cechy przeciwciał przydatne w diagnostyce chorób – wymienia przykładowe metody stosowane	– omawia metody wykrywania mutacji genowych – porównuje zasadę i skuteczność	– ocenia znaczenie diagnostyczne metod wykrywania mutacji genowych	– ocenia skuteczność, dostępność i wartość molekularnych i immunologicznych metod wykrywania

			które diagnozuje się metodami immunologicznymi	w diagnostyce molekularnej patogenów	klasycznych, molekularnych i immunologicznych metod wykrywania patogenów		patogenów
Ochrona przyrody i środowiska	21.	Metody genetyczne w ochronie bioróżnorodności	– podaje przykłady wykorzystania metod genetycznych w ochronie bioróżnorodności	– wyjaśnia, czym są banki genów	– omawia możliwości wykorzystania metod genetycznych w ochronie zagrożonych gatunków	– ocenia przydatność tzw. banków genów	– prezentuje własne zdanie na temat wykorzystania metod genetycznych w ochronie bioróżnorodności
	22.	GMO a ochrona środowiska	– definiuje pojęcie <i>oczyszczanie biologiczne</i> – określa korzyści wynikające ze stosowania GMO w rolnictwie i przemyśle	– wyjaśnia, w jaki sposób GMO mogą wpłynąć korzystnie na środowisko naturalne	– przedstawia udział bakterii w unieszkodliwianiu zanieczyszczeń środowiska (np. biologiczne oczyszczalnie ścieków)	– ocenia znaczenie genetycznie zmodyfikowanych bakterii w unieszkodliwianiu zanieczyszczeń środowiska	– uzasadnia, że niektóre gatunki powinny być objęte ochroną gatunkową
Nauka i sztuka	23.	Nauka i sztuka	– podaje przykłady materiałów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego używanych przez dawnych artystów	– wymienia informacje z zakresu biologii, jakie można zdobyć dzięki analizie dzieła sztuki	– analizuje na wybranych przykładach informacje dotyczące stanu zdrowia ludzi, zwierząt i roślin utrwalone na obrazach i w rzeźbach – uzasadnia twierdzenie, że dzieła sztuki z dawnych epok są źródłem informacji z zakresu biologii	– analizuje symbolikę przedstawień roślin i zwierząt w sztuce – wymienia przykłady malarzy, których dzieła wskazują, że mogli cierpieć na choroby narządu wzroku, i podaje objawy chorób, które można rozpoznać na podstawie ich obrazów	
Barwy i zapachy świata	24.	Receptory światła i zapachu. Znaczenie barw i zapachów w rozmnażaniu roślin	– definiuje pojęcie <i>fotoreceptor</i>	– przedstawia biologiczne znaczenie barw i zapachów kwiatów i owoców	– omawia budowę receptorów światła i zapachu wybranych grup zwierząt – wskazuje elementy budowy roślin warunkujących powstawanie różnych barw – wskazuje elementy	– wyjaśnia różnicę między budową i funkcjonowaniem oka prostego a budową i funkcjonowaniem oka złożonego – porównuje budowę i znaczenie receptorów zapachu wybranych grup zwierząt	– wykazuje związek między barwą i zapachem kwiatu a biologią zapylenia

					budowy roślin odpowiedzialnych za wytwarzanie zapachów		
	25.	Znaczenie barw i zapachów u zwierząt	- definiuje pojęcia: <i>chemoreceptor</i> , <i>feromony</i>	- omawia znaczenie barw i zapachów w poszukiwaniu partnera i opiece nad potomstwem u zwierząt	- wyjaśnia znaczenie mimikry i mimetyzmu	- wymienia przykłady zwierząt o barwach ostrzegawczych - wymienia przykłady mimikry i mimetyzmu	- uzasadnia, że barwa i zapach mają duże znaczenie w porozumiewaniu się zwierząt
Największe i najmniejsze	27.	Największe i najmniejsze	- podaje przykłady organizmów występujących w skrajnych warunkach środowiskowych	- wyszukuje informacje o rekordach w świecie roślin i zwierząt pod kątem różnych cech (np. wielkość, długość życia, temperatura ciała, częstotliwość oddechów i uderzeń serca, szybkość poruszania się, długość skoku, długość wędrówek, czas rozwoju, liczba potomstwa, liczba chromosomów, ilość DNA, liczba genów)	- analizuje przyczyny ograniczające wielkość organizmów	- analizuje informacje o rekordach w świecie roślin i zwierząt pod kątem różnych cech	- wykazuje związek między występowaniem specyficznych cech roślin i zwierząt a przystosowaniem tych organizmów do środowiska